

דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד**❖ כשיטת רבנן (תפלת המנחה עד הערב)**

- ר"ח (הגה"מ הל' תפלה ד, ג) כתב רבינו חננאל ועכשיו נהגו כל ישראל כרבנן להתפלל מנחה עד הערב
- רי"ץ גאות (טור או"ח רצג) כיון שנהגו כל ישראל כרבנן שאין מתפללין ערבית אלא משחשכה אין להתפלל של שבת בע"ש ולא של מוצ"ש בשבת
- תר"י (יח: ברי"ף ושו"ע או"ח רלג, א) ועכשיו כיון שמהגו להתפלל מנחה אחר פלג המנחה כרבנן אין לנו להתפלל ערבית קודם שקיעה כר"י אלא לעשות הכל כרבנן
- גר"א (מעשה רב אות ס"ה בה"ל רלה, א) דמוטב להתפלל ערבית בזמנה ביחיד אם לא"ו לאסוף עשרה בזמן ק"ש ואף בשבת דעתו שיתפלל בזמנה דוקא

❖ כשיטת ר' יהודה (פלג המנחה)

- או"ז (ח"א הק"ש ס"א) ומנהגו כר' יהודה שבעוד שעה ורביע שעה אנו קורין ק"ש שאז כלה זמן המנחה והגיע זמן ערבית
- רמ"א (או"ח רלג, א) הגה: ולדין במדינות אלו שנהגין להתפלל ערבית מפלג המנחה, אין לו להתפלל מנחה אחר כך

❖ ניתן לבחור בין שיטת ר' יהודה וחכמים אבל לא להחליף ביניהם

- רה"ג (רא"ש ברכות ד, ג ואהל מועד ש"ת ד"ב נ"ב) דאם איתא דרבי יהודה ליתא לדרבנן ואם איתא דרבנן ליתא לדרבי... א"א לו לעשות פעם כר"י ופעם כרבנן
- רי"ץ גאות (הל' הבדלה עמוד כה) ולעולם מי שעושה ואוחז כדברי זה כמותו עושה כל ימיו ואין לו לעשות פעמים כמר ופעמים כמר אלא לפי מי שנהג ותפש עליו המנהג ואין לו לחזור ממנו לדברי חברו
- תר"י (יח: בדפי הרי"ף) אלא יעשה כל שעה כמו רבנן... או כמו ר' יהודה
- טור (או"ח רלג ושו"ע שם ס"א ומחצית השקל שם סק"ה ובאגור סי' שכב) והוא שיעשה לעולם כחד מיניהו

דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד בימים שונים**❖ מותר לכתחלה**

- רמב"ם (תפילה ג, ז, ע"פ הכ"מ שם) כלומר כבר אפשר לו לעשות כן והיינו אם לא יתפלל מנחה מפלג המנחה ולמעלה
- מרדכי בשם ראב"ה (ברכות פ"ד רמז פט) אהא סמיכין דלפעמים אנו מתפללין תפלת המנחה אחר פלג המנחה כרבנן ולפעמים אנו מתפללין תפלת ערבית מיד אחר פלג המנחה כרבי יהודה... וכתב ראב"ה דסמיכין אדרב דצלי של שבת בע"ש
- רא"ה (ספר אהל מועד שער תפלה ד"ב נ"ב) דוקא בשאינו נוהג בבית אחד כשניהם אבל שלא בבית אחד בתפי' דהויא מדרבנן מותר
- מאירי (ברכות כו:): אלא ביום אחד אין ראוי לו להתפלל בו מנחה וערבית אבל מיום ליום אין לחוש כלל ואין כאן משום תרתי דסתין אהדדי דדברבנן לא חיישי'
- בנימין זאב (שו"ת קפג) אהא סמיכין דלפעמי' אנו מתפללין תפלת המנחה אחר פלג המנחה כרבנן... ולפעמי' אנו מתפללין תפלת ערבית מיד אחר פלג המנחה כר"י

❖ מותר בערב שבת

- ספר הלכות גדולות ס"א א (ברכות פ"ד עמוד מו) ורב הכי סבר אי בעאי לצלויי של שבת בערב שבת מצלי, כלומר, מוסיפין מחול על הקדש
- רמב"ם ורא"ש (ע"פ ב"י או"ח רסז, ב) ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן ודלא כר"י ו' גיאת
- בה"ג ורמב"ם (ע"פ מ"א רסז, א) וצ"ל לדידיה דמעיקרא הוי בעי למיפשט מרב דהלכה כר"י אבל למסקנא דאי בעי עביד כמר וכו' רשאי להקדים בע"ש אף על פי שבחול עושה כרבנן ק"ד הרמב"ם למעין שם דלא כמ"ש בכ"מ
- מ"א (רסז, א וערוה"ש רסז, ג) ונ"ל לתת טוב טעם דהא ערבית נתקנה כנגד איברים ופדרים שמתעכלין בלילה ובשבת אסור ליתן דאמרינן ולא עולת חול בשבת
- ערוה"ש (רס"ז, ד) עכ"פ חזין דרבותינו הקדמונים צוו לנו להקדים תפלת ערבית מבעו... ויחוב קדוש על הרב והיריאים שבעיר להתפלל מבעו"י למען למנוע חילול ש"ק
- בשעת הדחק (תשובות והנהגות ב, טו) ומיהו בשעת הדחק והיינו כשהציבור דוחקים לגמור מוקדם, יכולים להתפלל מנחה לפני פלג ומעריב לאחר פלג

❖ מותר בשעת הדחק

- תר"י (יח: בדפי הרי"ף) מיהו בדיעבד אם התפלל תפלת ערבית בכונה לצאת מפלג המנחה ואילך יצא ולא מחייבין ליה לחזור ולהתפלל
- רא"ש (ברכות פ"א ס"א) ... כן השיב רב האי גאון ז"ל. משום שנראה לו שיותר טוב להתפלל תפלתו עם הצבור מפלג המנחה ולמעלה כר"י ממה שיתפלל ביחיד ויסמוך גאולה לתפלה... מיהו נראה דהנהוג כן צריך שיזהר שלא יתפלל תפלת המנחה מפלג המנחה ולמעלה. כיון דחשיב ליה לילה לענין תפלת הערב.
- בעל ההשלמה (ספר אהל מועד שער תפלה ד"ב נ"ב) שעכשיו שנהגו ע"י הדחק שעושין פעמים כר"י ופעמים כרבנן שפיר דמי
- יח"ע ורמ"א או"ח רלג ע"פ משנ"ב אות יא ומשנ"ב רלה, יד) ובשעת הדחק, יכול להתפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה ומ"מ אין להקל בזה רק אם עכ"פ באותו היום התפלל מנחה קודם פלג

❖ אסור

- שער הציון (רלה, טז ורלו, י) דאם דרכו להתפלל מנחה אחר פלג המנחה, שוב אין לו להתפלל ערבית קודם הלילה
- שו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' מט) ופוק חזי מאי עמא דבר אשר כמדומה אין מקפידין בזה והמחמיר תבא עליו ברכה
- תשובות והנהגות (ב, טו) לפיכך דקדקתי בציבור שלנו אף לאלו שלא מתפללין מעריב בע"ש כזמנה, שישתדלו להתפלל מעריב עכ"פ אחרי השקיעה

דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ביום אחד – תרתי דסתרי**❖ מותר לכתחלה**

- ר"ת (תוד"ה מאימתי ברכות ב). ... וא"ת היאך אנו קורין כל כך מבעוד יום. וי"ל דקיי"ל כר"י... וא"ת היאך אנו מתפללין תפלת מנחה סמוך לחשכה ואפילו לאחר פלג המנחה. וי"ל דקיי"ל כרבנן דאמרי זמן תפלת המנחה עד הערב...
- ר"ת (אור זרוע ח"א הל' ק"ש ס"א) וה"פ דעבד כרבנן עבד שלעולם ינהוג כרבנן בין בק"ש בין בתפלה ודעבד כר' יהודה עבד מפלג המנחה בין בק"ש בין בתפלה
- ר"ת (רא"ש ברכות א, א) ... ומיהו ק"ק דלענין תפלת המנחה עבדין כרבנן... ולענין ק"ש חשיב ליה לילה כמו ר"י והוי תרי קולי דסתרי אהדד... וי"ל דלענין תפלה הקלו
- ב"י (או"ח רלג) ועכשיו נהגו העולם להקל בכך ואף על פי שמתפללים תפלת מנחה אחר פלג המנחה לא נמנעו מלהתפלל ערבית גם כן באותה שעה ואף על גב דהוה תרי קולי דסתין אהדדי אפשר שסומכים על מה שכתב הרא"ש בריש ברכות (ס"א) לדעת רבינו תם

❖ מותר בשעת הדחק

- רב האי גאון (ר' ירוחם תא"ו נ"ג ח"ב) וכתב רבי האי בתשובה כי כשהצבור מתפללין ערבית קודם צה"כ ואין יכול לעכב על ידו שיתפלל עמהם י"ח מאחר שהוא מפלג המנחה ולמעלה כדי להתפלל עם הצבור ואחר כך בביתו יקרא ק"ש
- מאירי (ברכות כו:): ויש אומרים ששעה ורביע זה משמש ליום ולילה לענין תפלה ובדיעבד ואם התפלל בו מנחה וערבית יצא
- בצבור (שו"ע ורמ"א או"ח רלג ע"פ משנ"ב אות יא) וכ"ז אם מתפלל ביחיד אבל צבור שהתפללו מנחה וכשילכו לביתם יהיה טורח לקבצם שנית לתפלת ערב ויתבטל תפלת הצבור לגמרי הקילו האחרונים שמוותר להתפלל ערבית סמוך למנחה

❖ אסור

- משנ"ב (רלה"ה יד ורסז, ג ובבה"ל שם) ושער הציון (רלה, טז) ואם אין לו עשרה בלילה להתפלל עמהם, נכון להתפלל עם הצבור גם לכתחלה מבעוד יום [דרך חיי"ם]. ונראה דוקא אם בזה היום לא התפלל מנחה אחר פלג המנחה, ונ"ל שאין לסמוך על זה רק כשהוא מתפלל מעריב עכ"פ בבין השמשות ובשעת הדחק אבל לא כשהוא עדיין ודאי יום, ומה שכתבנו שאין לסמוך וכו' הוא משום דכל האחרונים לא הזכירו קולא וזו טעמם הוא כיון דאגן נהיגין בשאר ימות החול להתפלל בזמנה כדון משום שאין לוקלא זו מקור מן הש"ס איך נסמוך על קולא זו בשבת

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כז עמוד א

תפלת המנחה עד הערב וכו'. אמר ליה רב חסדא לרב יצחק: התם אמר רב כהנא הלכה כרבי יהודה הואיל ותנן בבחירתא כוותיה, הכא מאי? אישתיק ולא אמר ליה ולא מידי. אמר רב חסדא: נחזי אנן, מדרב מצלי של שבת בערב שבת מבעוד יום - שמע מינה הלכה כרבי יהודה. אדרבה, מדרב הונא ורבנן לא הוו מצלו עד אורתא, שמע מינה אין הלכה כרבי יהודה! **השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, דעבד כמר - עבד, ודעבד כמר - עבד.**

ספר הלכות גדולות סימן א - הלכות ברכות פרק רביעי עמוד מו

(שם כז א) תפלת המנחה עד הערב, רבי יהודה אומר עד פלג המנחה. א"ל רב חסדא לר' יצחק התם אמר רב כהנא הלכה כרבי יהודה הואיל ותנן בבחירתא כוותיה הכא מאי, אישתיק ולא אמר ליה ולא מידי, אמר רב חסדא נחזי אנן מדרב צלי של שבת בערב שבת ש"מ עד פלג המנחה דמתקרי מנחה והלכה כרבי יהודה, אדרבה מדרב הונא ורבנן לא מצלו דאורתא עד לאורתא ש"מ הלכה כרבנן, והואיל ולא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. **ת"ש דרב איקלע לבי גניבא צלי של שבת בערב שבת וצלי רב ירמיה בר אבא אחוריה תפלה של חול סיים רב ולא פסקיה לרב ירמיה בר אבא, ש"מ דלא עד פלג המנחה הוא דמצלינן תפלת מנחה מכאן ואילך תפלת ערבית קאמר רב,** דהא לא פסקיה לרב ירמיה בר אבא דצלי דמנחה, **ורב הכי סבר אי בעאי לצלויי של שבת בערב שבת מצלי, כלומר, מוסיפין מחול על הקדש.** וש"מ מתפלל תלמיד אחורי רבו. וש"מ אסור לעבור כנגד המתפללין.

הלכות רי"ץ גיאת הלכות הבדלה עמוד כה

ולא דוקא שבת ומוצאי שבת בלחוד אלא אפילו בכל יום מצלי דערבית בפלג המנחה וק"ל כרבי יהודה וגמרא בהדיא אמר רב חסדא⁽¹⁹⁾ נחזי אנן מדרב צלי של שבת בערב שבת ש"מ הלכתא כר' יהודה ודקאמר ליה אדרבה מר רב הונא וכולהו רבנן לא מצלו עד לאורתא ש"מ הלכתא כרבנן. והרי דברים ברורים דלא תלינן הא מלתא במוצאי שבת ובערב שבת אלא בכל יום מן עדן דנפיק זמן תפלה⁽²⁰⁾ ערבית תפלת מוצאי שבת בהבדלה ותפלת יום טוב בעצמה דזו היא עונתה והיאך מחסרין הבדלה או דבר אחר כלום גורעין מטבע תפלה שטבעו חכמים בעונתה, ורב הונא וכולהו רבנן דלא מצלו עד לאורתא סברי כרבנן וסלקא שמעתא דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. **ולעולם מי שעושה ואוחז כדברי זה כמותו עושה כל ימיו⁽²¹⁾ ואין לו לעשות פעמים כמר ופעמים כמר אלא לפי מי שנהג ותפש עליו המנהג ואין לו לחזור ממנו לדברי חברו.** הלכך העושה כדברי ר' יהודה משעה שמתפלל ומקבל על עצמו חומרי יום הבא ובודל מן המלאכה מאותה שעה דקא מוסיפין מחול על הקדש וקבולי קבלה שבא עליוהי וכשמתפלל של מוצאי שבת בשבת אסור להשבת במקומו עומד דמערב ועד ערב הוא גבולו ואין לעבור.

תוספות מסכת ברכות דף ב עמוד א

...ואם תאמר היאך אנו קורין כל כך מבעוד יום. ויש לומר דקיימא לן כרבי יהודה דאמר בפרק תפלת השחר (דף כו.) דזמן תפלת מנחה עד פלג המנחה דהיינו אחד עשר שעות פחות רביע ומיד כשיכלה זמן המנחה מתחיל זמן ערבית. **ואם תאמר היאך אנו מתפללין תפלת מנחה סמוך לחשכה ואפילו לאחר פלג המנחה. יש לומר דקיימא לן כרבנן דאמרי זמן תפלת המנחה עד הערב** ואמרינן לקמן (דף כז.) השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. **מכל מקום קשיא דהוי כתרי קולי דסרתן אהדדי** שהרי מאיזה טעם אנו מתפללין ערבית מיד לאחר פלג המנחה משום דקיימא לן דשעת המנחה כלה כדברי רבי יהודה ומיד הוי זמן ערבית ובזמן התפלה עצמה לא קיי"ל כרבי יהודה אלא כרבנן...

ספר אור זרוע חלק א - הלכות קריאת שמע סימן א

...על כן מפרש ר"ת דק"ש שבביהכ"נ היא עיקר ומה שאנו קורין מבע"י משום דסמכי' אהא דאמר פ' תפלת השחר דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד פ' דעבד כרבנן שתפלת המנחה עד הערב עבד ודעבד כר' יהודה שתפלת המנחה עד י"א שעות חסר רביע עבד ומנהגינו כר' יהודה שבעוד שעה ורביע שעה אנו קורין ק"ש שאז כלה זמן המנחה והגיע זמן ערבית וע"כ קורא ק"ש ומתפלל דהלכה כר' יוחנן כדפרי' וה"פ דעבד כרבנן עבד שלעולם ינהוג כרבנן בין בק"ש בין בתפלה ודעבד כר' יהודה עבד מפלג המנחה בין בק"ש בין בתפלה ואין זה דומה לשדרה וגלגולת דפליגי ב"ש וב"ה דפ' אלו טריפות ואם תאמר מאי האי דפריך לקמן בפרקינן ר' יהודה לרבי מאיר דאמר בגמרא משעה שהכהנים טובלים הלא כהנים מבעוד יום הם טובלים ולדידי' נמי הרי קורין אותה מפלג המנחה שהוא יום גדול תריץ דהכי קאמר לדידך דסברת כרבנן דפליגי עלי' פרק תפלת השחר דתפלת המנחה עד הערב אם כן הוא יום באותה שעה לענין קריאת שמע:

מרדכי מסכת ברכות פרק תפילת השחר [רמז פז]

[רמז פט] (*דעבד כמר עבד דעבד כמר עבד) [שם] והשתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר [*דעבד כו'] **אהא סמכינן דלפעמים אנו מתפללין תפלת המנחה אחר פלג המנחה כרבנן ולפעמים אנו מתפללין תפלת ערבית מיד אחר פלג המנחה כרבי יהודה דאמר מפלג המנחה ואילך לילה הוא** ויש מהנדזין בדבר משום דנראה כשתי (חומרי) דסתרי אהדדי וכתב ראבי"ה [רמז צ] דסמכינן אדרב דצלי של שבת בע"ש:

רבינו יונה על הרי"ף מסכת ברכות דף יח עמוד ב

דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד אף על פי שנראה מכאן שאם ירצה יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ואילך דלר' יהודה משם ואילך אינו זמן תפלת מנחה ולדברי רבנן יכול להתפלל מנחה עד הערב **אפ"ה אין לו לאדם לעשות בענין שיהו מנהגותיו סותרין זה את זה** שאם יתפלל מנחה לפעמים מפלג המנחה ואילך כרבנן ולפעמים יתפלל ערבית באותו זמן קודם

שקיעת החמה כר' יהודה נמצאו דבריו סותרין זה את זה שפעמים דן אותו יום ופעמים דן אותו לילה אלא יעשה כל שעבד כמו רבנן שיתפלל מנחה עד שקיעת החמה ותפלת ערבית אח"כ או כמו ר' יהודה שיתפלל תפלת המנחה לעולם עד פלג המנחה בלבד ויתפלל ערבית אח"כ כל זמן שירצה ואפילו קודם שקיעת החמה ועכשיו כיון שמנהגנו להתפלל תפלת מנחה אחר פלג המנחה כרבנן אין לנו להתפלל תפלת ערבית קודם שקיעת החמה כרבי יהודה אלא לעשות הכל כרבנן מיהו בדיעבד אם התפלל תפלת ערבית בכונה לצאת מפלג המנחה ואילך יצא ולא מחייבין ליה לחזור ולהתפלל. מפי מורי הרב נר"ו:

רא"ש מסכת ברכות פרק א

...ומיהו קצת קשה דלענין תפלת המנחה עבדינן כרבנן ומתפללין פעמים תפלת המנחה אחר פלג המנחה ולענין ק"ש חשבי' ליה לילה כמו ר' יהודה והוי כמו שדרה וגלגולת תרי קולי דסתרי אהדי' (ערובין דף ז א) והא דאמר' לקמן דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ה"פ לא אפסיק הלכתא לא כרבי יהודה ולא כרבנן מי שירצה [לעשות] [יעשה] הכל כרבי יהודה או הכל כרבנן ולא שיתפוס קולא של שניהם וי"ל דלענין תפלה הקלו ולא נהירא לי מה שהביא רבינו תם ז"ל ראייה מתפלת המנחה שהיא עד פלג המנחה. דתפלות כנגד תמידים תקנום ותמיד היה קרב והולך עד פלג המנחה אבל לענין ק"ש לאו זמן שכיבה הוא ומרב דצלי של שבת בערב שבת אינה ראייה דלמא כריב"ל ס"ל דאמר תפלות באמצע תקנום ושמע היה קורא אחר צאת הכוכבים... לפיכך נהגו העם לקרות שמע ולהתפלל קודם צאת הכוכבים וסמכו על הני תנאי כדפירשתי אף על גב דלכתחלה אין לקרות ק"ש עד צאת הכוכבים כסתמא דמתני' וכו' יהושע דפליג אדר' אליעזר בברייתא. ושאלו מרב האי ז"ל לענין צבור שמתפללין ערבית וקורין שמע קודם צאת הכוכבים ולא מצי אינש לעכבינהו. איזהו עדיף לאצלויי בהדייהו ולשבוק קריאת שמע עד צאת הכוכבים. או לעכובי עד צאת הכוכבים ולצלויי ביחיד לסמוך גאולה לתפלה. והשיב בארץ ישראל עושין כן מתפללין של ערבית ואחר כך קורין את שמע בזמנה ולא איכפת להו למיסמך גאולה לתפלת ערבית וחזינן דקריאת שמע בעונתה דהיינו בצאת הכוכבים עדיף ממסמך גאולה לתפלה היכא דלא אפשר לצלויי. ואי צלי ראשונה דבהדי צבורא רשות ושניה חובה שפיר דמי. כך השיב רב האי גאון ז"ל. משום שנראה לו שיותר טוב להתפלל תפלות עם הצבור מפלג המנחה ולמעלה כר"י ממה שיתפלל ביחיד ויסמוך גאולה לתפלה וכל שכן לדידן שאין אנו סומכין גאולה לתפלה של ערבית שאנו מפסיקין בפסוקים ויראו עינינו וקדיש מיהו נראה דהנוהג כך צריך שיזהר שלא יתפלל תפלת המנחה מפלג המנחה ולמעלה. כיון דחשיב ליה לילה לענין תפלת הערב:

רא"ש מסכת ברכות פרק ד סימן ג

תפלת המנחה עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה א"ל רב חסדא לרבי יצחק התם קאמר רב כהנא הלכה כרבי יהודה הואיל ותנא בבחירתא כוותיה הכא מאי אישתיק ולא א"ל ולא מידי ואסקינן דהשתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר מאן דעביד כמר עביד ומאן דעביד כמר עביד. כתב הגאון דמאן דמקדים ומצלי ערבית תו לא מצי לצלויי מנחה אלא עד פלג המנחה כרבי יהודה דאם איתא דרבי יהודה ליתא לדרבנן ואם איתא דרבנן ליתא לדרבי יהודה לכן אי צלי תפלת המנחה עד הערב תו לא מצי לאקדומי לתפלת הערב בפלג המנחה דאי אפשר לו לעשות פעם כרבי יהודה ופעם כרבנן:

בית הבחירה למאירי מסכת ברכות דף כו עמוד ב

מה שכתבנו שמסוף י"א פחות רביע עד שקיעת החמה מי שהתפלל בו מנחה יצא ומי שהתפלל בו ערבית יצא באמת כך יצא לנו ממה שאמר דעבד כר' יהודה עבד דעבד כרבנן עבד כלומר דעבד כר' יהודה להתפלל בו תפלת הערב עבד דעבד כרבנן להתפלל בו תפלת מנחה עבד ומ"מ כתבו הגאונים שאין לאדם אחר להתפלל מנחה וערבית בזמן זה מה נפשך אם יום אין לילה אם לילה אין [יום] ויש אומרים ששעה ורביע זה משמש ליום ולילה לענין תפלה ובדיעבד ואם התפלל בו מנחה וערבית יצא ונראה כדעת ראשון ומ"מ הרי מוסיפים לומר שאם התפלל בו פעם אחת מנחה שוב לא יתפלל בה ערבית שכבר קבלו עליו ביום וכן בהפך ולמדו מכאן שמאחר שאנו נוהגים להתפלל מנחה בערב אין לנו להתפלל תפלת ערבית בפלג המנחה ואותם שהיו מתפללים של שבת בערב שבת לא היו מאחרין מנחה לעולם עד זמן זה ואיני נסכם לדעת זה כלל אלא ביום אחד אין ראוי לו להתפלל בו מנחה וערבית אבל מיום ליום אין לחוש כלל ואין כאן משום תרתי דסתרו אהדי' דבדרבנן לא חיישי' והרי זה כשני שבילים אחד טמא ואחד טהור שהלכו שני בני אדם זה באחת וזה באחרת שאם באו לישאל בבת אחת שניהם טמאים ובזה אחר זה שניהם טהורים ומ"מ דוקא לתפלה אבל לק"ש לא יקרא בתחום חמה לעולם כמו שביארנו בפרק ראשון:

רבינו ירוחם - תולדות אדם וחווה נתיב ג חלק ב דף כג טור ג

ור"ת חולק עליהם דאין יוצא ידי חובה באותה קריאה וכתב דק"ש של ב"ה עקר ומה שאנו קורין אותו קודם צאת הכוכבים דקי"ל כרבי יהודה דמפלג המנחה ואילך הוי לילה לענין תפלת המנחה והוא שעה ורביע קודם הלילה כאשר אכתו' בתפלה ואם כן חשיב לילה לענין תפלת ערבית וכן לק"ש ואף על גב דלענין המנחה עבדינן כרבנן ומתפללין אחר פלג המנחה דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד כלומר אי כרבי יהודה אי כרבנן ולא שיתפוס הקולא של שניהם ואולי בתפלה הקלו לעשות כמו שכתבתי במנחה ובערבית והר"אש הסכים לדברי ר"ת וגם כי מתוך הדחק עושין כן שמתקבצי' להתפלל מנחה ואם ימתינו עד צאת הכוכבים יצטרכו להתקבץ פעם אחרת אף על גב דלכתחלה אין לקרא ק"ש קודם צאת הכוכבים. וכתב רבי' האי בתשובה כי כשהצבור מתפללין ערבית קודם צאת הכוכבים ואין יכול לעכב על ידו שיתפלל עמהם וי"ח מאחר שהוא מפלג המנחה ולמעלה כדי להתפלל עם הצבור ואחר כך בביתו יקרא ק"ש כי יותר טוב לקראת ק"ש בעונתה מלסמוך גאולה לתפלה ויתפלל עם הצבור ואם התפלל ראשונה בצבור רשות ושניה בביתו חובה שפיר דמי ע"כ וכל שכן לנו שאין אנו סומכין גאולה לתפלה שאנו מפסיקין ביראו עינינו ובקדיש.

הא למדת שזמן מנחה גדולה משש שעות ומחצה עד תשע שעות ומחצה, **וזמן מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה עד שישיאר מן היום ב שעה ורביע, ויש לו להתפלל אותה עד שתשקע ג החמה.**

המתפלל תפלה קודם זמנה לא יצא ידי חובתו וחוזר ומתפלל אותה בזמנה, ואם התפלל תפלת שחרית בשעת הדחק אחר שעלה ו עמוד השחר יצא, **ויש לו להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת ז בערב שבת קודם שתשקע החמה, וכן יתפלל ערבית של מוצאי שבת בשבת לפי שתפלת ערבית רשות אין מדקדקין ח בזמנה, ובלבד שיקרא ק"ש בזמנה אחר צאת הכוכבים.** +/השגת הראב"ד/ ויש לו להתפלל וכו'. כתב הראב"ד ז"ל /א/ אין ראוי לעשות כן אלא לצורך שעה והלא צריך לסמוך גאולה לתפלה. +

כסף משנה הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ג

...ויש לו להתפלל תפלת ערבית וכו'. **כלומר כבר אפשר לו לעשות כן והיינו אם לא יתפלל מנחה מפלג המנחה ולמעלה** וכמו שכתבתי לעיל בפרק זה, **ולאו דוקא של שבת בערב שבת או של מוצאי שבת בשבת דה"ה בכל יום** אלא שרבינו העתיק לשון הגמרא דגרסין בתפלת השחר (דף כ"ז ע"ב) אמר ר"ח בר אבין רב צלי של שבת בע"ש ורבי יאשיה צלי של מ"ש בשבת:

הגהות מיימוניות הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ג

[ג] כרבנן דאמרי עד הערב ומסקינן בגמרא השתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. **כתב רבינו חננאל ועכשיו נהגו כל ישראל כרבנן להתפלל מנחה עד הערב וכו' יוסי דאמר בירושלמי לא הוקשה תפלת מנחה לתמיד של בין הערבים אלא לקטורת שנאמר תכון תפילתי קטורת לפניך ותו דאמר רבי העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים ואוקמה אב"י בר אבין ורב חנינא בר אבין כל שאין מתפלל עם דמדומי חמה דאמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן מצוה להתפלל עם דמדומי חמה שנאמר יראוך עם שמש ואף על גב דלייטי עלה במערבא ה"מ מאן דמאחר טפי אבל קודם ביאת שמש כמעט שפיר דמי. ירושלמי ר' יוסי הוי מצלי עם דמדומי חמה שנא' על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא לעת מצוא של יום ואף על גב דשעת תפלת מנחה משש שעות ומחצה ולמעלה עד הערב מאן דמצלי מפלג מנחה קטנה ולמעלה טפי עדיף ובלבד שלא ידחה השעה עכ"ל.** ור"ת כתב דקיי"ל כרב דצלי של שבת בע"ש וכן לחול. ע' בהגהה לפניך שבהלכה:

ספר אהל מועד שער התפילה דרך ב נתיב ב

זמן חיוב תפי' מנחה מתחיל אחר שש שעות ומחצה ונקרא זמן מנחה גדולה עד סוף ט' שעות ומחצה ואעפ"י שתפי' כנגד תמידין תקנום לפי שבע"פ שחל להיות בע"ש מקדימין ושוחטין את התמיד בשש שעות ומחצה שהרי צליית הפסח אינה דוחה שבת לפי' אמרו שהמתפלל מאחר שש שעות ומחצה יצא י"ח תפילת המנחה וזמן זה קורין מנחה גדולה, זמן מנחה קטנה מתחיל מתשע שעות ומחצה לפי שזה זמן התמיד בכל יום ולדעת חכמים זמנה עד הערב ולדעת רבי יהודה זמנה שעה ורביע והיינו עד י"א שעות חסר רביע מכאן ואילך כבר עבר זמן מנחה קטנה ונכנס זמן ערבית ומי עשה כר' יהודה יצא וזו היא דרב שהתפלל של שבת בע"ש פי' תפילת ערבית הילכך אם עושה כר"י יצא ומיהו תפילת ערבית בלבד מתפלל ואינו חושש לסמוך גאולה לתפילה אם לצורך מצוה הוא עושה כן והרוצה לעשות כחכמים והתפלל מנחה עד שתשקע החמה יצא אבל לא יאחר יותר ומלשון הר"מ ויש להתפלל עד שתשקע החמה **ואומר רה"ג לא שיהא פעם עושה כר' יהודה ומתפלל של ערבית בפלג אחרון של מנחה ופעם עושה כרבנן וממתין להתפלל מנחה עד הערב שא"כ עליו הכתוב אומר והכסיל בחשך הולך ובעל השלמה אמר שעכשיו שנהגו ע"י הדחק שעושין פעמים כר"י ופעמים כרבנן שפיר דמי דלא גרע מהשכים לצאת לדרך שמקדים וקורא והרא"ה אומר גבי מאי דאמרינן בגמרא דעבד כמר עבד דוקא בשאינו נוהג בבית אחד כשניהם אבל בבת אחד בתפי' דהויא מדרבנן מותר** ואף על פי דבהיה דבחולין אפי' בזה אחר זה אסור בתרת' דסתרין אהדרי התם בדאורייתא.

טור אורח חיים הלכות תפלת המנחה סימן רלג

וזמנה משש שעות ומחצה ולמעלה עד הלילה דברי חכמים רבי יהודה אומר עד פלג המנחה שהוא עד סוף י"א שעות חסר רביע והוא שעה ורביע קודם הלילה ולא נפסק הלכתא בהדיא כחד מינייהו ואסיקנא דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד **והוא שיעשה לעולם כחד מינייהו** שאם עשה כרבנן ומתפלל מנחה עד הלילה שוב אינו יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה דכיון דמחשיב אותו יום לענין תפלת המנחה אינו יכול לעשותו לילה לענין תפלת ערבית וכן אם הוא עושה כר"י ומתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה צריך ליזהר שלא יתפלל מנחה באותה שעה. וכשיבא להתפלל כתב רב עמרם שנוטל ידיו אין לו מים ליטלם אם יודע שיהיו לפניו עד ד' מילין והוא בדרך ימתין עד מקום המים אפילו אם יעבור זמן התפלה אבל יותר מד' מילין יתפלל מיד ואל יעבור זמן התפלה וה"מ לפניו אבל לאחריו פחות ממיל חוזר אבל מיל אינו חוזר והתוספות כתבו שאין לו להעביר זמן התפלה כדי ליטול ידיו במים ואם אין ידיו נקיות יקנחם בעפר או בצרור וכן לאחריו א"צ לחזור כלל כדי ליטלם אפילו אם יש לו זמן ולענין ברכה על הנטילה אין לו לברך אם לא שעשה צרכיו וקנח או קטנים ושפסף אז צריך לברך^א:

ספר האגור הלכות תפילת המנחה סימן שכב

זמן תפלת המנחה מו' שעות וחצי עד הלילה לדברי חכמים. ור"י עד פלג המנחה שהוא י"א שעות פחות רביע שהוא א' שעה ורביע קודם הלילה. ולא אפסוק הלכתא כחד מנייהו ואסיקנא דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. **והוא שיעשה לעולם כחד מנייהו**, שאם עושה כרבנן ומתפלל מנחה עד הלילה שוב אינו יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה עד הלילה כיון דאחשיב אותו יום לענין תפלת המנחה שוב אינו יכול לעשותו לילה לענין ערבית וכן אם היה עושה כר' יהודה והתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה צריך ליזהר שלא יתפלל מנחה באותה שעה עכ"ל הטורים.

בית יוסף אורח חיים סימן רלג

ומ"ש והוא שיעשה לעולם כחד מנייהו וכו'. כן כתבו שם ה"ר יונה (יח: ד"ה דעבד) והרא"ש (סי' ג) וכן כתוב בספר אוהל מועד (שער התפלה דרך ב נתיב ב) בשם רבינו האי ואחר כך כתב בשם בעל ההשלמה שעכשיו שנהגו על ידי הדחק שעושים פעמים כרבי יהודה ופעמים כרבנן שפיר דמי דלא גרע מהשכים לצאת לדרך שמקדים וקורא עכ"ל^ב. וה"ר יונה כתב (שם) ועכשיו כיון שמנהגו להתפלל תפלת המנחה אחר פלג המנחה כרבנן אין לנו להתפלל תפלת ערבית קודם שקיעת החמה כרבי יהודה אלא לעשות הכל כרבנן מיהו בדיעבד אם התפלל תפלת ערבית בכונה לצאת מפלג המנחה ואילך יצא ולא מחייבין ליה לחזור ולהתפלל עכ"ל. **ועכשיו נהגו העולם להקל בכך ואף על פי שמתפללים תפלת מנחה אחר פלג המנחה לא נמנעו מלהתפלל ערבית גם כן באותה שעה ואף על גב דהוה תרי קולי דסותרן אהדדי אפשר שסומכים על מה שכתב הרא"ש בריש ברכות (סי' א) לדעת רבינו תם** וז"ל ומיהו קצת קשה דלענין תפלת המנחה עבדינן כרבנן ומתפללים פעמים תפלת המנחה אחר פלג המנחה ולענין קריאת שמע חשבינן ליה לילה כמו רבי יהודה והוה תרי קולי דסותרן אהדדי והא דאמרין לקמן דעבד כמר עבד הכי פירושו לא איפסיקא הלכתא לא כרבי יהודה ולא כרבנן מי שירצה יעשה הכל כרבי יהודה או הכל כרבנן ולא שיתפוס קולא של שניהם ויש לומר דלענין תפלה הקילו וכן כתב גם כן הרשב"א (ב. ד"ה ולענין) **ואף על פי שלא נראו דברי רבינו תם להרא"ש ובסוף דבריו על מה שכתב רבינו האי שטוב להתפלל עם הציבור תפלת ערבית מפלג המנחה כרבי יהודה ממה שיתפלל ביחיד ויסמוך גאולה לתפלה כתב מיהו נראה דהנוהג כך צריך ליזהר שלא יתפלל תפלת המנחה מפלג המנחה ולמעלה כיון דחשיב ליה לילה לענין תפלת הערב מ"מ העולם סומכים על דעת ר"ת:**

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלת המנחה סימן רלג

סעיף א

<א> מי (א) שהתפלל תפלת המנחה לאחר ו' שעות (ב) ומחצה א ולמעלה, [א] יצא. ב ועיקר זמנה מט' שעות ומחצה ולמעלה עד הלילה לרבנן, ולרבי יהודה עד פלג המנחה (ג) שהוא עד סוף י"א שעות חסר רביע. הגה: ג ומשערי' שעות אלו לפי ענין היום, ואף אם היום ארוך משערינן ל"ב שעות והם נקראים ד שעות זמניות, וכן כל מקום ששיערו חכמים בשעות, (ד) משערינן לשעות אלו (רמב"ם בפי' המשנה בפ"ק דברכות), ואסיקנא, (ה) דעבד כמר, עבד; ודעבד כמר, עבד; והוא שיעשה (ו) ה לעולם כחד מנייהו, שאם עושה כרבנן ומתפלל מנחה עד הלילה, שוב אינו יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה; ואם עושה כר' יהודה ומתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה, צריך ליזהר שלא יתפלל מנחה (ז) באותה שעה; ועכשיו שנהגו להתפלל תפלת מנחה (ח) עד הלילה, אין להתפלל תפלת ערבית (ט) קודם שקיעת החמה; ואם בדיעבד התפלל תפלת ערבית מפלג המנחה (י) ו למעלה, יצא. (יא) ובשעת הדחק, יכול להתפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה. הגה: ולדין במדינות אלו שנהגין להתפלל ערבית מפלג המנחה, אין לו להתפלל (יב) מנחה אחר כך; ובדיעבד (יג) או בשעת הדחק, יצא אם מתפלל מנחה עד הלילה * (יד) ז דהיינו עד צאת הכוכבים (בית יוסף בשם אהל מועד ורשב"א).

מחצית השקל אורח חיים סימן רלג ס"ה

(ה) לעולם כו'. שלא ינהוג פעם כו'. אפילו בשני ימים, שיתפלל ביום א' מנחה אחר פלג המנחה, ולמחר יתפלל מעריב קודם צאת הכוכבים אחר פלג המנחה:

משנה ברורה סימן רלג

(ה) דעבד כמר וכו' - ויש לכל אחד משניהם קולא וחומרא היינו דלענין מנחה דעת ר' יהודה אינה אלא לחומרא דאין להתפלל מנחה רק עד פלג המנחה אבל ממילא יש קולא לענין מעריב דמשם ואילך נחשב כלילה לענין שיוכל להתפלל תפלת מעריב [היינו רק התפלה עצמה דאלו זמן ק"ש של ערבית לכו"ע בצאת הכוכבים הוא וכדלקמן בסימן רל"ה] ולרבנן הוי קולא לענין תפלת המנחה דמתפללין עד הערב וממילא חומרא לענין תפלת הערב דאין להתפלל קודם חשיכה:

(ו) לעולם כחד - פ' שלא ינהוג פעם כך ופעם כך משום דהוה תרתי דסותרי [יא] אפילו למחר ומכ"ש שלא יתפלל ביום אחד מנחה אחר פלג כרבנן וערבית [יב] קודם צה"כ:

(יא) ובשעת הדחק וכו' - ר"ל דאף אם דרכו תמיד להתפלל מנחה אחר פלג מ"מ יכול להתפלל תפלת ערבית ג"כ בזמן הזה [טו] ומ"מ אין להקל בזה רק אם עכ"פ באותו היום התפלל מנחה קודם פלג אבל אם באותו היום גופא התפלל מנחה אחר פלג שוב אסור לו להתפלל ערבית קודם הלילה דהוי תרתי דסותרי באותו יום גופא [טז] וכ"ז אם מתפלל ביחיד אבל צבור שהתפללו מנחה וכשילכו לביתם יהיה טורח לקבצם שנית לתפלת ערב ויתבטל תפלת הצבור לגמרי הקילו האחרונים שמותר להתפלל ערבית סמוך למנחה ועיין לקמן בסימן רל"ה ס"א:

(יב) מנחה אחר כך - ר"ל אפילו ביום אחר לא יתפלל מנחה אחר פלג כיון דתמיד מחזיק אותו זמן לזמן תפלת הערב אפילו אם בדעתו באותו היום להתפלל מעריב אחר צאת הכוכבים:

(יג) או בשעת הדחק וכו' - ר"ל דכיון שהוא שעת הדחק מותר לו לכתחלה להתפלל מנחה בשעה שנהג עד היום להתפלל מעריב וכבר כתבתי בסק"א דיש לו ליזהר שלא להתפלל אז מעריב רק אחר צה"כ אם לא שהוא בצבור ויהיה טורח לקבצם שנית כשילכו כ"א לביתו:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ק"ש ותפלה של ערבית סימן רלה

סעיף א

זמן קריאת שמע (א) בלילה משעת יציאת (ב) <א> שלשה כוכבים א [א] קטנים, ואם הוא יום מעונן (ג) ימתין עד שיצא הספק (ד) מלבד; ואם קראה (ה) קודם לכן, (ו) חוזר ב וקורא אותה (ז) [ב] בלא ברכות; * (ח) <ב> ואם הצבור מקדימים לקרות ק"ש מבעוד יום, (ט) יקרא עמהם קריאת שמע (י) וברכותיה ויתפלל עמהם, (יא) וכשיגיע זמן, קורא (יב) קריאת שמע בלא ברכות. הגה: * (יג) ומיהו לא יחזור ויתפלל בלילה אף על פי שהצבור (יד) ג מקדימים הרבה לפני הלילה, אלא א"כ הוא רגיל בשאר פרישות וחסידות (טו) דאז לא מתחזי כיוהרא מה שיחזור ויתפלל (מרדכי ריש ברכות והגהות מיימוני פ"ג מהלכות תפלה ותרומת הדשן ס"א).

ביאור הלכה סימן רלה סעיף א ד"ה * ואם הצבור

* ואם הצבור מקדימים וכו' - ויתפלל עמהם. ובמעשה רב אות ס"ה כתב דמוטב להתפלל ערבית בזמנה ביחיד אם א"א לו לאסוף עשרה בזמן ק"ש ואף בשבת דעתו שם שיתפלל בזמנה דוקא:

ביאור הלכה סימן רלה סעיף א ד"ה * ומיהו לא

* ומיהו לא יחזור ויתפלל וכו' - הלשון מגומגם דכיון שהוא מתפלל עמהם לכתחלה משום דאין תפלתו של אדם נשמעת אלא עם הצבור פשיטא שלא יחזור ויתפלל משום ברכה לבטלה ועוד דמאן דרגיל בפרישות היכי שרי ליה לחזור ולהתפלל ואפשר כונתו כמו שכתב רב האי ומובא בב"י שיש נוהגים להתפלל עם הצבור תפלת נדבה ואח"כ הזמנה מתפלל עוד תפלת חובה וכתב ב"י דבזה צריך שיהא מכיר עצמו שיהא זהיר וזריז בכונה עיי"ש ולזה אפשר כוון הכא בהג"ה ומצאתי אח"כ שכן היה מפרש הלבוש וכן העתיק בחבורו עיי"ש אבל באמת כ"ז דוחק והמעייין במקור הדברים במרדכי ובהגהת מיימוני ובתה"ד יראה שלא נזכר כלל לחזור ולהתפלל אלא כתבו כולם דצריך לנהוג כדעת ר"ת לקרוא ולהתפלל לאחר פלג המנחה והנוהגים לאחר בק"ש ובתפלה עד צה"כ מחזי כיוהרא וכונתם משום דפורש מן הצבור שקוראים ומתפללים אחר פלג המנחה וכתב הב"י דלענין תפלה יש לסמוך עליהם שלא לפרוש מן הצבור ולהתפלל עמהם בשוה אבל בק"ש שלרוב הפוסקים לא יצאו קודם צה"כ בודאי מותר לו לאחר בקריאתו עד צה"כ וכן העתיק בד"מ וכפי הנראה ט"ס הוא בכאן וצ"ל ומיהו לא יאחר להתפלל בלילה וכו' וכן הוא באמת הלשון בתה"ד עיין שם ואדברי המחבר קאי וכונתו דאע"ג דלענין ק"ש אם ירצה להמתין בק"ש וברכותיה עד צה"כ בודאי שפיר עביד וכמו שהמנהג באמת בזמנינו אבל עכ"פ שמ"ע יתפלל עם הצבור ואם גם ימתין בתפלה מחזי כיוהרא. ואפשר עוד דהלשון יחזור שטפא דלישנא הוא ומשום דגבי ק"ש לפי המנהג שקורין עם הצבור כתב חוזר נקט גם הכא חוזר והכונה כשהוא רגיל בפרישות יאחר להתפלל ודוחק:

משנה ברורה סימן רלה ס"ק יד

(יד) מקדימין - הסכמת [ג] הפוסקים הוא דעכ"פ אין לו להקדימה יותר מפלג המנחה ואם הקדים לא יצא לא בק"ש [יד] וברכותיה ולא בתפלה לכו"ע וצריך לחזור ולקרוא ק"ש וברכותיה ולהתפלל שמ"ע. ואפילו מפלג המנחה ולמעלה אינו אלא למי שהתפלל מנחה קודם פלג אבל להתפלל מנחה ומעריב אחר פלג הוי תרתי דסתרי אהדדי:

שער הציון סימן רלה

(טז) ואם אין לו עשרה בלילה להתפלל עמהם, נכון להתפלל עם הצבור גם לכתחלה מבעוד יום [דרך החיים], ונראה דוקא אם בזה היום לא התפלל מנחה אחר פלג המנחה:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ק"ש ותפלה של ערבית סימן רלו

סעיף ג

<ד> מצא צבור שקראו ק"ש (יא) ורוצים לעמוד בתפלה, (יב) ג יתפלל עמהם ואחר כך יקרא ק"ש עם ברכותיה.

ט"ז אורח חיים סימן רלו ס"ק ד

(ד) (פמ"ג) מצא צבור שקראו כו'. - הטעם דטפי עדיף להתפלל עם הצבור ממה שיסמוך גאולה לתפילה של ערבית ואם בא לבה"כ אחר ברכו ויוכל להתפלל מנחה ויסיים כשיתחילו הקהל ערבית יש לעיין מה יעשה דאין ללמוד מדין זה דגם בזה יסיים מנחה ואח"כ יתפלל שנית תכף עם הקהל ואח"כ יקרא ק"ש דשאני כאן דאין לפניו אלא תפלה א' בזה אמרינן מוטב יתפלל אותה עם הקהל ואח"כ ק"ש משא"כ בזה דהא יש ב' תפלות לפניו וע"כ יתפלל פעם ראשונה ביחידות א"כ נימא דימתין עד שיגיעו הקהל לתפלת ערבית ויתפלל עמהם ואחר כך יקרא ק"ש ויתפלל ערבית וירויח בזה סמיכת גאולה לתפלה ונ"ל דגם בזה לא משגחי' בסמיכת גאולה לתפילה אלא יתפלל ב' התפלות זה אח"כ דהיינו השני עם הקהל דהיאך נימא שיתפלל מנחה שלו עם הקהל והלא לא יהיה לו שותפות שהם תופסים אותו זמן לילה שהרי מתפללים ערבית והוא תופסו עדיין ליום שהוא מתפלל מנחה ואפי' במה שמתפללי' הקהל ערבית תכף אחר מנחה אמרי' דהוי תרי קולי דסתרי אהדדי דהא עכשיו מחזקי' ליום ותיכף מחזקי' ללילה אלא דבתפלה הקילו כמ"ש הרא"ש ריש ברכות והיינו שלא בפעם א' אבל כאן דבפעם א' רוצה להשתתף עמהם ובאמת אין להם שותפות והוה כאלו מתפללי' אנו תפל' אחרת לגמרי ויש ללמוד חילוק זה ממ"ש ת"ה סימן ד' למי ששהה להתפלל בע"ש מנחה עד שהקהל עונים ברכו דפסק שם באם כבר ענה עמהם ברכו ממילא עשאו קודש לא יתפלל שם מנחה ויתפלל ערבית שתיים אבל אם הוא לא ענה עמהם יוכל להתפלל מנחה אלא שיצא ה"נ כן הוא כיון שהוא ממתין על תפלת ערבית כונתו להיות לו שותפות עמהם ובאמת אין כאן שותפות ודוגמא לזה מצינו בתוס' פ' ע"פ ד' ק"ה ד"ה ונימא תרוייהו וכו' אבל לר"י לא פריך כו' ה"נ בזה אין כאן שותפות דהזמנים חלוקים ואם נפטר לומר דאע"פ שאין התפלות שוות מ"מ יש תועלת כיון

שעכ"פ גם הציבור מתפללים אף אנו נאמר יש תועלת שיאמר תכף תפלת המנחה בעוד שהקהל מתעסקין בברכת ק"ש שאז היא עכ"פ עת רצון לפניו יתברך והתפל' של זה היחיד מתקבלת טפי בשעה ההיא וכן יש בהגמ"נ וז"ל אם בא לבה"כ אחר ברכו והתחיל מנחה והקהל מתחילים תפלת ערבית מוטב שיתפלל י"ח דערבית עם הציבור כו' עכ"ל ואין לדקדק מלשון והתחיל מנחה דמיירי דוקא בדיעבד דא"כ היה לו לכתוב לכתחלה לא יתחיל מנחה עד שיתפללו הציבור מעריב אלא ודאי דלא נחית לזה אלא כונתו דאם אירע הדבר שבשעת תפלת מעריב של הציבור סיים זה תפלת מנחה שלו יתפלל שנית י"ח דערבית עמהם כנלע"ד ברור:

פרי מגדים אורח חיים משבצות זהב סימן רלו ס"ק ד

(ד) מצא. עיין ט"ז. דבערבית סמיכות גאולה לתפלה נדחה להתפלל עם הציבור עדיף, מה שאין כן בשחרית סמיכות גאולה עדיף, ועיין לבוש כאן ולעיל בסימן ס"ו סעיף ח'. ובמ"א אות ג' יבואר עוד אי"ה בזה. ומה שכתב לענין תפלת מנחה כו', עיין מ"א אות ג' כתב כן ג"כ להתפלל מנחה מיד בעוד שהציבור קורין קריאת שמע וברכותיה ותפלת מעריב עם הציבור. ואם יהיה לו לתפלת ערבית מנין בלילה ימתין בתפלת מנחה ויתפלל עם הציבור, דמכל מקום הוה תפלת הציבור, יע"ש. אף על גב שזה מעריב וזה מנחה. וכן אם אי אפשר להתפלל מעריב עם הקהל כשיגמור מנחה, ימתין בתפלת מנחה. ולענין דילוג תחנון, ידלג להתחיל אחר מנחה תפלת מעריב ויאמר תחנון אח"כ, הואיל ועדיין יום יע"ש וצ"ע בזה. עיין מה שאכתוב אי"ה בסימן רל"ז [באשל אברהם] מזה:

מגן אברהם סימן רלו ס"ק ג

ג (פמ"ג) (מחה"ש) יתפלל עמה' - אף על פי דהם מתפללים מבע"י מ"מ תפלת הציבור עדיפא ממיסמך גאול' לתפלת ערבית ונ"ל דאם יש שהות יקרא ק"ש וברכותיה וידלג ברוך ה' לעולם וגו' וגם יראו עינינו כדי להתפלל עם הציבור דאינה אלא מנהג וכמה גדולים סוברים דאין לאומרו כמ"ש בטור עס"י נ"ב, ואם בא לב"ה בשעה שמתחילין ברכו והוא לא התפלל מנח' יתפלל מנחה בעוד שהם קורין ק"ש וברכותיה ואח"כ יתפלל ערבית עם הציבור ואח"כ יקרא ק"ש וברכותיה בלילה אבל לא ימתין להתפלל מנחה בשעה שיתפלל ערבית ולהתפלל אחר כך ערבית בלילה דזה לא מקרי בשעה שהצבו' מתפללין כמ"ש סי' צ' ס"ט בשחרית ומוסף וכ"ש במנחה ומעריב דסתרי אהדדי ועס"י רס"ג סט"ו ועוד דתפלה עם הציבור חשיבה טפי מבשעה שהציבור מתפללין ועס"י ק"ט:

פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן רלו ס"ק ג

ג) יתפלל. עיין מ"א. וכן כתב (המ"א) [הט"ז] [ס"ק ד] והוסיף קצת, חדא דאפילו תימא שזה מקרי עכ"פ בשעה שהציבור מתפללין אף על גב שזה מנחה וזה מעריב, מכל מקום תפלה עם הציבור עדיף ודוחה ג"כ לסמיכות גאולה לתפלה דערבית שאין חובה כל כך:

מחצית השקל אורח חיים סימן רלו ס"ק ג

ג) יתפלל עמהם. אף על פי שהם מתפללים מבעוד יום. ר"ל מלבד שאם יתפלל עם הציבור ולא יהא מסמיך גאולה לתפלה, נוסף לזה שגם עם הציבור מתפלל מבעוד יום, ואם יתפלל לבד יתפלל בלילה. אף על גב דריש סימן רל"ה מבואר דעדיף להתפלל בציבור אפילו מתפללים מבעוד יום, מכל מקום [קמ"ל אף על גב] דהכא איתא תרתי שמתפללים מבעוד יום וגם לא יסמוך גאולה לתפלה, אפילו הכי עדיף תפלה עם הציבור:

משנה ברורה סימן רלו ס"ק יא

(יא) ורוצים לעמוד בתפלה - ואם הם עוסקים עדיין בברכות ק"ש והוא משער שעד שיגיעו הציבור לשמ"ע יוכל לומר ק"ש וברכותיה עד שומר עמו ישראל לעד יעשה כן וידלג ברוך ה' לעולם וכו' ויתפלל שמ"ע עם הציבור דאותן הפסוקים אינן אלא מנהג ויש גדולים שסוברים שאין לאומרו ולכן מוטב לדלג כדי לקיים תפלה בצבור עם סמיכת גאולה לתפלה כן כתבו כמה אחרונים [והנה בדברי הט"ז וא"ר מבואר בהדיא דברוך ה' לעולם וכו' וגם יראו עינינו יאמר אחר התפלה וכן העתיק הח"א וכן משמע קצת במ"א סק"ב אכן במעשה רב כתב דאחר התפלה לא יאמר הפסוקים דברוך ה' לעולם וכו' ומשמע דטעמיה דלא נתקן אלא לאומרו במקומו ולא אחר שכבר התפלל ערבית וע"כ נראה דטוב שלא יחתום ברכת יראו עינינו אלא יאמר עד כי אין לנו מלך אלא אתה ואף על גב דברכה בלא חתימה בעלמא אינה חשובה ברכה כלל מ"מ כיון דאפילו קודם י"ח הוא רק מנהגא בעלמא הבו דלא להוסיף עלה] עוד כתבו במקומות שמקדימין להתפלל ערבית מבע"י ובא לבה"כ בשעה שמתחילין ברכו והוא לא התפלל מנחה יתפלל מנחה בעוד שהם קורין ק"ש וברכותיה ואח"כ יתפלל ערבית עם הציבור ואח"כ יקרא ק"ש וברכותיה בלילה אכן אם יהיה לו לתפלת ערבית מנין בלילה ימתין בתפלת מנחה להתפלל בשעה שהציבור מתפללין ערבית ותפלת ערבית יתפלל אח"כ כדינה עם צבור בלילה [פמ"ג]:

(יב) יתפלל עמהם - דתפלת הציבור עדיפא ממסמך גאולה לתפלה [ח] דערבית [אפילו אם הציבור מתפללין מבע"י אפ"ה יתפלל [ט] עמהם ויקרא ק"ש וברכותיה כשיגיע זמנה ועיין לעיל בס"י רל"ג ס"א מתי יוכל להתפלל שמ"ע [י] דערבית מבעוד יום] אבל כ"ז דוקא כשהוא משער שלא יוכל להשיג אח"כ מנין להתפלל עמהם דאל"ה אין לו לבטל מצות סמיכת גאולה לתפלה:

שער הציון סימן רלו ס"ק י

(י) היינו, דאם דרכו להתפלל מנחה אחר פלג המנחה, שוב אין לו להתפלל ערבית קודם הלילה:

טור אורח חיים הלכות שבת סימן רצג

...וכתב הרי"ץ גיאות כיון שנהגו כל ישראל כרבנן שאין מתפללין ערבית אלא משחשכה אין להתפלל של שבת בע"ש ולא של מוצ"ש בשבת ואין לקדש ולהבדיל אלא בכניסת יום וביציאתו בין יין מצוי בין אינו מצוי דקידוש אפשר בפת והבדלה אפשר למחר:

בית יוסף אורח חיים סימן רסז

ומ"ש רק שימתין לקרות שמע עד עונתה. שם בגמרא (ברכות כז.) אמרין דרב צלי של שבת בערב שבת וכתב הרא"ש (שם) על זה צלי של שבת בערב שבת מפלג המנחה ולמעלה ולאחר יציאת הכוכבים היה קורא קריאת שמע בעונתה ואף על פי שלא היה סומך גאולה לתפלה כיון שהיה מכיון למצוה להוסיף מחול על הקודש לא חייש לסמיכה עכ"ל, וכ"כ הרמב"ם בפ"ג מהלכות תפלה (ה"ז) וז"ל ויש לו להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת בערב שבת קודם שתשקע החמה וכן יתפלל ערבית של מוצאי שבת בשבת לפי שתפלת ערבית רשות אין מדקדקין בזמנה ובלבד שיקרא קריאת שמע בזמנה...כתב רבינו בשם ר"ן גיאת (הל' הבדלה יט.) שכיון שנהגו כל ישראל כרבנן שאין מתפללין ערבית אלא משחשכה אין להתפלל של שבת בערב שבת ולא של מוצאי שבת בשבת ואין לקדש ולהבדיל אלא בכניסת היום בין יין מצוי בין אינו מצוי דהא אפשר בפת עכ"ל ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן ודלא כרי"ץ גיאת: וז"ל ספר אהל מועד (שער התפילה דרך ב נתיב ה', עיין שם) מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואם ירצה מקדש על הכוס, ומתפלל של מוצאי שבת בשבת, במה דברים אמורים לאחר י"א שעה פחות רביע ואם ירצה אומר הבדלה על הכוס וכן דעת הגאון רבינו והר"ם תלמידו וכן עיקר אף על פי שיש מהגאונים שאמרו שאינו מקדש ולא מבדיל עד הערב ע"כ לשונו:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רסז

סעיף ב

(ב) א מקדימין להתפלל ערבית יותר מבימות החול, * (ג) ובפלג (ד) המנחה יכול להדליק ולקבל שבת בתפלת ערבית (ה) ב [א] ולאכול (ו) מיד (וע"ל סי' רל"ג כיצד משערין שיעור פלג המנחה).

מגן אברהם סימן רסז ס"ק א

א (פמ"ג) (מחה"ש) מקדימין - כ' הטור סי' רצ"ג בשם הרי"ץ גאות במקום שנהגו כרבנן שאין מתפלל ערבית אלא משחשכה אין להתפלל של שבת בע"ש ולא של מ"ש בשבת ואין לקדש ולהבדיל אלא בכניסת היום בין יין מצוי או אינו מצוי דהא אפשר בפת ע"כ וכיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת א' כוותיהו נקטי' דלא כרי"ץ גיאות עכ"ל ב"י וצ"ע דבגמרא אמרי' מדצלי רב של שבת בע"ש ש"מ דהלכה כר"י משמע דלרבנן אסור וכ"כ הרא"ש שם דכלם כר"י ס"ל וכ"כ הש"ג וכ"כ הכ"מ פ"ג מתפלה דדעת הרמב"ם דשבת וחול שוין וא"כ דבריו סותרין אהדדי אך בתר"י משמע דבע"ש רשאי להקדים דדוקא גבי מ"ש בעינן לדבר מצוה ע"ש ודוק וצ"ע דהוא נגד הגמרא: אח"כ מצאתי שכתב בה"ג ז"ל דרב צלי של שבת בע"ש וצלי ר' ירמיה אחורי' תפלה של חול ולא פסקיה לר' ירמיה ש"מ דלאו עד פלג המנחה בלחוד הוא דמצלינן מנחה ומכאן ואילך ערבית קאמר רב דהא לא פסקי' לר' ירמיה דצלי מנחה ורב הכי סבר אי בעי לצלויי של שבת בע"ש מצלי כל' מוסיפין מחול על הקודש עכ"ל וצ"ל לדידיה דמעיקרא הוי בעי למיפשט מרב דהלכה כר"י אבל להמסקנא דאי בעי עביד כמר וכו' רשאי להקדים בע"ש אף על פי שבחול עושה כרבנן וכ"ד הרמב"ם למעין שם דלא כמ"ש בכ"מ: ונ"ל לתת טוב טעם דהא תפלת ערבית נתקנה כנגד איברים ופדרים שמתעכלין בלילה ובשבת אסור ליתנן דאמרינן ולא עולת חול בשבת כדאי' בשבת דף ק"ד וכיוצא בזה בב"י סי' רל"ו בשם הכל בו ועוד דהמרדכי כתב דרשאי לעשות פעם כן ופעם כן ואף דלא קי"ל הכי מ"מ בע"ש יש לסמוך עליו מיהו בסוף מ"ק כתב דביום א' אין לעשות שני קולי דסתרי אהדדי ולכן צריך ליזהר בע"ש להתפלל מנחה קודם פלג המנחה וכל זה להנהיגין להתפלל ערבית בלילה ועמ"ש סי' רל"ג ובכתבים אי' שהאר"י היה מתפלל ערבית בלילה אף בע"ש והע"ש כתב דרבנן מודים בע"ש ולא עיין בגמרא גם מ"ש דפליגי ר"י ורבנן בפלוגתא דת"ה והלבוש כמ"ש סי' רל"ג לא דק כלל דהא רבנן לא הזכירו כלל פלג המנחה ואין שום רמז לדבריו גם מ"ש דלהלבוש הוי פלג המנחה ב' שעות ומחצה קודם צ"ה לא דק דאם מחשבין היום מהנץ החמה עד השקיעה הוי מיל ב' חומשי שעה וא"כ הוי ב' שעות וג' רביעית שעה וחלק עשירי עסי' רס"א ומ"ש סי' תנ"ט גם מ"ש דיש נ"מ לענין יחיד שטעה וכו' נ"ל דהוא בכלל דהא בגמרא קאי אליבא דרב דס"ל כר"י ע"ש וכתב הב"ח דיכול לקבל שבת קודם תפלת ערבית, כ' המ"מ אף על פי שמבע"י קידש או הבדיל מותר לו לערב לאכול בקידוש זה ולאכול ולעשות מלאכה בהבדלה זו וזה דעת קצת מן הגאונים וכ"כ מן האחרונים וכדברי רבינו וכן עיקר עכ"ל וכ"כ ב"י סי' ער"א בשם רשב"א ובמרדכי פ"ב דמגילה כתב דמ"ד תוספ' שבת דרבנן אפ"ה יוצא משחשכה בקידוש זה כיון דבשעה שמקדש יבוא אח"כ לחיוב דאורייתא ע"ש שהאר"י: וצ"ע דהא קטן אינו מוציא הגדול כמ"ש סי' קפ"ו ואף על גב שיבא אח"כ לידי חיוב דאורייתא ע"ש ועמ"ש סי' רס"א ס"ב, כתוב בשל"ה בשם ס"ח דמ"מ צריך לאכול כזית בלילה כדי לקיים ג' סעודות בשבת וכ"כ הב"ח סי' תע"ב בשם ר"ל מפראג אבל בתוס' ורא"ש משמע דיכול לגמור הסעודה מבע"י וכ"כ הת"ה סי' א' וכ"מ ברי"ו ח"א וטעמא דאחר פלג המנחה חשבינן לילה ומ"מ טוב להחמיר:

פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן רסז ס"ק א

(א) מקדימין. עיין מ"א. ברכות כ"ז א'. ובעל הלכות גדולות פירש דלא פסקיה לצלותיה דרב[ן] ירמיה, בוודאי רבי ירמיה מתפלל של חול, ח"י ברכות, ורב זי"ן ברכות, ומשום הכי הקדים וסיים תפלתו כו'. ובכסף משנה פרק שלישי מהלכות תפילה, הלכה זי"ן. והמ"א הקשה דברי ב"י עם הכסף משנה, דבב"י כתב אף למאן דנוהג כרבנן, בערב שבת רשאי לעשות כרבי יהודא, ובכסף משנה כתב דלאו דוקא שבת, הוא הדין חול. ושם [ברמב"ם] נאמר מוצאי שבת, וכמו שכתב

הר"מ בשעת הדחק, וערב שבת, תוספת שבת רשאי, א"כ שפיר אמר לאו דוקא, הוא הדין בחול כהאי גוונא אם שעה דחוקה יכול להקדים אף למאן דעביד כרבנן, ועיין סימן רל"ג [סוף סעיף א]. **ומיהו בשבת יש ליזהר להתפלל מנחה קודם פלג, דלא להוי כתרתי דסתרי אהדדי.** ואנו מקבלין שבת ואומרים לכו נרננה ולכה דודי, הפסק ביניהם, יכול להיות כן. ועיין חמד משה. ומה שכתב איברים ופדרים, סובר דבתר תחלת נתינה על גבי המזבח אזלינן. וכן משמע ברש"י ברכות כ"ו ב' ד"ה איברים וד"ה ופדרים, יע"ש, ומלת קריבים יע"ש. ועיין סימן רל"ד בט"ז [ס"ק] ב' ומה שכתבתי שם [במשבצות זהב]. ועיין סימן רל"ג [מ"א] אות ג' וסימן רס"א אות ט' וז"ל, ועיין תוספת שבת אות ה'. ומה שכתב לגמור הסעודה מבעוד יום, עיין מה שכתבתי בט"ז אות א' מזה. עיין ט"ז [סימן] רס"ח [אות] א' אי"ה מזה:

מחצית השקל אורח חיים סימן רסז ס"ק א

(א) מקדימין. כתב הטור כו'. זה לשון הרב ב"י. ודע, דרבי יהודה ורבנן פליגי [ברכות כו, א] בזמן תפלת מנחה, דרבנן סבירא להו זמנה עד הערב, היינו עד צאת הכוכבים, ורבי יהודה סבירא ליה זמנה עד פלג המנחה, דהיינו שעה ורביע קודם צאת הכוכבים. וממילא כששילם זמן המנחה מתחיל זמן תפילת ערבית, אם כן לרבנן מתחיל זמן תפלת ערבית בצאת הכוכבים, ולרבי יהודה מתחיל שעה ורביע קודם צאת הכוכבים. ושאלו בגמרא בברכות דף כ"ז ע"א הלכתא מאי, ואמרין מדצלי רב של שבת בערב שבת, דהיינו ערבית של שבת התפלל מפלג המנחה ואילך, מכלל דקיימא לן כרבי יהודה. ואמרין, אדרבא מדרב הונא ורבנן לא הוי מצלי עד אורתא, מכלל דרבנן סבירא להו. ומסקינן, השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד. ולכן כתב בשו"ע פה מקדימים כו' יותר מבימות החול. ר"ל, אפילו הנוהגים בחול כרבנן ומתפללים ערבית בצאת הכוכבים דוקא, מכל מקום בערב שבת יקדים, משום מצות תוספת שבת. ועל זה הביא הרב ב"י בשם הטור שכתב בשם הרי"ף גיאות דפליג:

משנה ברורה סימן רסז

(ב) מקדימין - משום [א] דהוי נהיגי עלמא לקבל עליהם שבת מכי פתח הש"ץ ברכו וכדלעיל בסימן רס"א ס"ד לכך מהנכונ להקדים להתפלל ערבית כדי להקדים הקבלת שבת [ב] וה"ה דיכול לקבל עליו שבת קודם תפלת ערבית: (ג) ובפלג וכו' - משמע מדברי המ"א דאפילו הנוהגין להתפלל מעריב בזמנה מותרים להתפלל בליל שבת מבע"י ובלבד שיהיה מפלג המנחה ואילך דכיון דמצותה להוסיף מחול על הקודש וכבר קבל שבת עליו יכול לסמוך על דעת הסוברים דהוי כלילה לענין תפלה אך הנוהג כן יזהר עכ"פ בע"ש להתפלל מנחה קודם פלג המנחה כדי שלא יהיה תרתי דסתרי אהדדי [היינו דלדעת ר' יהודה בגמרא זמן מנחה נמשך רק עד פלג המנחה ומשם ואילך הוא זמן תפלת ערבית ולדעת רבנן זמן מנחה הוא עד סוף היום וזמן מעריב הוא בערב] [ג] וי"א דבצבור יש להקל להתפלל מעריב מבע"י אף אם התפלל מנחה אחר פלג המנחה [ד] ונ"ל שאין לסמוך על זה רק כשהוא מתפלל מעריב עכ"פ בבין השמשות ובשעת הדחק אבל לא כשהוא עדיין ודאי יום וק"ש יחזור ויקרא כשהוא ודאי לילה ועיין בבה"ל: (ד) המנחה יכול וכו' - אבל קודם פלג המנחה אין יכול להדליק ולקבל שבת [ה] ואפילו אם בדיעבד התפלל תפלת שבת צריך לחזור ולהתפלל. ופלג המנחה י"א דהוא שעה ורביע קודם הלילה וי"א דהוא שעה ורביע קודם השקיעה ועיין לעיל בסימן רס"ג ס"ד ובמש"כ שם במ"ב:

ביאור הלכה סימן רסז סעיף ב ד"ה * ובפלג וכו'

* ובפלג וכו' - עיין במ"ב במש"כ וי"א דבצבור וכו' הוא מדה"ח שכתב דבצבור יש להקל מטעם כיון דבשאר מקומות נוהגין להקל בזה גם בחול וכמש"כ המ"א בסימן רל"ה מטעם שטרחה לאספם פעמים ולקבצם עכ"פ יש להם לסמוך על האי טעמא בערב שבת עכ"ל. ומה שכתבנו שאין לסמוך וכו' הוא משום דכל האחרונים לא הזכירו קולא זו וטעמם הוא כיון דאנן נהיגין בשאר ימות החול להתפלל בזמנה כדן משום שאין לקולא זו מקור מן הש"ס איך נסמוך על קולא זו בשבת. ומה שכל דבבה"ש יש לסמוך להקל בשעת הדחק עיין בסימן תפ"ט סק"ו במ"א לענין ספירה ועיין לעיל רס"א בבה"ל ד"ה ושעור זמן. אך לענין ק"ש שהוא דאורייתא בודאי צריך מן הדין לחזור ולקראה בשעה שהוא ודאי לילה וכו"ל רל"ה ס"א:

ערוך השולחן אורח חיים הלכות שבת סימן רסז

(ג) ואח"כ מתפללין מעריב וכתבו הטור והש"ע דמקדימין להתפלל ערבית יותר מבימות החול וכ"כ הרמב"ם בפ"ג [הל' ז'] מתפלה ומפלג המנחה יכול להדליק ולקבל שבת בתפלת ערבית והיינו שעה ורביע קודם השקיעה ואף שבחול מתפלל באותו זמן מנחה מ"מ בע"ש יכול להתפלל אז ערבית ואין זה כסתרי אהדדי דמפני תוספת שבת יכול לעשות כן וגם יש טעם גדול בדבר להקדים ערבית של שבת דהנה תפלת ערבית תקנו כנגד אברים ופדרים שהקריבו בלילה מתמיד של בין הערבים ועתה הרי אסור בלילה להקריבן כדכתיב עולת שבת בשבתו ולא עולת חול בשבת [שבת קי"ד]. וא"כ בהכרח שהקריבו האברים והפדרים מבע"י ולכן גם התפלה שכנגדן ביום [מג"א סק"א] אמנם המנחה של ע"ש בהכרח שיתפלל קודם פלג המנחה דביום אחד א"א לעשות תרתי דסתרי ויש מי שאומר דבצבור גם בכה"ג מותר [דרך החיים]: (ד) מיהו עכ"פ חזינן דרבנותינו הקדמונים צוו לנו להקדים תפלת ערבית מבעוד יום וגדר גדול הוא לשבת לההמונ ונשים ועמי הארץ שענים רק אל זמן התפלה בבהכ"ב ואם יאחרו להתפלל בבהכ"ב הרבה הרבה בכל עיר ועיר שידליקו נרות אחר השקיעה כאשר עיינו ראות ואזנינו שומעות לדאבון לבבינו בכמה עיירות גדולות וקטנות שמאחרים להדליק נרות ובאים לידי חילול שבת רחמנא ליצלן מהאי עונשא רבה וחוב קדוש על הרב והיריאים שבעיר להתפלל מבעוד יום למען למנוע חילול שבת קדש ויש שמתאמצים להתפלל ערבית בזמנה בשבת ועתידיים ליתן את הדין דיודע שבזה תלוי שלא יחללו שבת בעיר והמזרז בהקדמת כניסת שבת זכות שבת קדש תגן עליו וכבר הארכנו בזה בכמה מקומות מפני שידוע לנו שהקדמת התפלה מעמדת השבת וקדושתה על מכוונה:

שו"ת בנימין זאב סימן קפג

על דאתמה מר על המנהג שנהגו האשכנזים פה ונזי"א ובשאר המקומות שמתפללין תפלת ערבית וקורין ק"ש בעוד היום גדול דהיינו מפלג המנחה ולמעלה דהוא שעה אח' ורביע קוד' הלילה ונותנין טעם לדבר שאינו אלא לעמוד בתפילה מתוך דברי תורה נראה דהמנהג דנהגו יש להם סעד וסמך מהא דאיתא במרדכי ריש פ"ק דברכות וז"ל ואנן היכי קרינן ק"ש בבית הכנסת מבעוד יום אומר ר"ת במתניתין דמשעה שהכהנים נכנסו' כו' אלא קי"ל כהני תנאי דפליגי עליה בברייתא בגמרא משעה שקדש היום ומשעה שבני אדם נכנסין לאכול פתן בערבי שבתות והיינו מבעוד יום וגם קי"ל כרבי יהודה דאמר ריש פר' תפלת השחר דמפלג המנחה ואילך לילה הוא והוא שעה ורביע קוד' צאת הכוכבי' וכתב שם המרדכי דראבי"ה כתב דנראה לו עיקר דברי ר"ת וכתב המאחר' לקרוא ק"ש ולהתפלל בלילה מיחזי כיוהרא שכל העושה דבר שאינו צריך נקרא הדיוט אלא אם כן הורגל בפרישות גם בשאר דברים ועוד כתבו התוספות פ"ק דברכות בדיבור הראשון וז"ל ואנו שמתפללין ערבית מבעוד יום סבירא לן כהני תנאי דגמרא דאמרי משעה שקדש היום וגם משעה שבני אדם נכנסים להסב דהיינו סעודת ערב שבת והיא היתה מבעוד יום ומאותה שעה היו זמן תפלה וגם ראייה דרב מצלי של שבת בערב שבת ומסתמא היה קורא ק"ש ומוכיחים שם דמכל אותם הראיות משמע דאותו ק"ש של בית הכנסת הוא עיקר וכ"כ האשירי פ"ק דברכות דנראה לקיים המנהג שנהגו שאנו סוברים כשאר התנאים שמקדימין שעת ק"ש לצאת הכוכבים ואף על גב דלית הלכתא כר' אליעזר לגבי רבי יהושע ולא כרבי מאיר לגבי רבי יהודה מכל מקום בתפילה הקילו וגם מתוך הדחק נהגו כך לפי שמתקבצים בציבור לתפילת המנחה ואילו לא היו קורין את שמע ומתפללין ערבית עד צאת הכוכבים היה כל אחד ואחד הולך לביתו והיה טורח להם להתקבץ לאחר מכאן ולא היו מתפללין בצבור לפי' נהגו העם לקרוא שמע ולהתפלל קודם צאת הכוכבים וסמכו על הני תנאי כדפרישית הא קמן מכמה עמודי עולם דכתבו דיש ראייה על המנהג להתפלל מבעוד יום דהיינו מפלג המנחה האחרון' למעלה או כדעת האשירי דכתב מתוך הדחק נהגו להתפלל קודם צאת הכוכבים ופלג המנחה האחרונה חלוק ב' שעות ומחצה הנותרים ביום ותמצא פלג אחרון של מנחה מ"א שעות חסר רביע ולמעלה וכדפירש"י ריש פרק תפילת השחר אמנם ק"ש שקורין על המטה הוא דיוצאין בה ידי חובת ק"ש ואם תאמר כיון דקריאה זו שמתפללין וקורין בב"ה דהוא קודם צאת הכוכבים אין יוצאין בה י"ח אלא כדי לעמוד בתפילה מתוך דברי תורה א"כ מה יעשו בברכות שמברכין לפני ולחריה כיון דקריאה זו אינה לצאת י"ח י"ל דמשום האי טעמא אין לעכב מלברך דברכות אינן מעכבו' המצוה כדמוכח נמי המשנה ריש פרק היה קורא דקתני התם היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא פירו' זמן ק"ש אם כיון לבו יצא דמשמע מהתם דברכות אינן מעכבות המצוה אלא בכיון לבו תליא מילתא וכדדיק לה התוספות מירושלמי ריש פרקין דאף על פי שלא אמר שתיים לפניו ושתיים לאחריו יצא דאלת"ה מאי מהני כיוון לבו הא לא בירך תחלה אלא ע"כ צ"ל דברכות אינן מעכבות המצוה ועוד מטעם אחר י"ל דברכו' אלו אינן ברכות דק"ש דהא לא מברכין אשר קב"ו לקרוא את שמע אלא דברכות אלו נתקנו קוד' קריאת ק"ש באיזה זמן שיקראה ולפ"י כיון דמברכין לפני ולחריה בבית הכנסת נראה דאותה קריאה היא העיקר דהא קרינן כל פרשיותיה אבל אותה קריאה שעל המטה אין רגילו' לקרוא כי אם פרשה א' ולכן אין מברכין על ק"ש שעל המטה ואם קוראין ק"ש קודם זמנו אליבא דחכמי' דפליגי אדרבי יהודה אין בכך כלום דהא נמי בזמן שהיה בית המקדש קיים היו קוראין אחד ברכה שלא עם ק"ש כדאיתא ביומא פרק אמר להן הממונה ברכו ברכה אחד מאי ברכה א' חד אמר' אהבה רבה וחד אמר יוצר המאורות ומייתי לה נמי פ"ק דברכות כו' עד דאמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר ר' שמעון ב"ל זאת אומרת ברכות אין מעכבו' זו את זו ופירש"י שם זאת אומרת דקתני ברכו ברכה א' ברכות אין מעכבו' זו את זו בירך את האחת ולא בירך את השנית נפקא מיהא י"ח בהיה שבירך ואין חברתה מעכבתה לומר שאין זו מועלת בלא זו מהאי דפרישנא לעיל נראה שאם ירצה יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ואילך דלרבי יהודה משם ואילך אינו זמן תפילת המנחה אלא זמנה עד פלג המנחה כדאיתא ריש פר' תפילת השחר וטעמיה דרבי יהודה בשביל דתמיד של בין הערבים היה קרב והולך עד פלג המנחה ואליבא דחכמים יכול להתפלל מנחה עד הערב וטעמייהו דתמיד של בין הערבים היה קרב והולך עד הערב כדאיתא התם ותפלות כנגד תמידין תקנום מר יהיב טעמיה למיליה ומר יהיב טעמא למיליה ודעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד דהא לא איתמר הלכת' כמאן וכיון דלא איתמ' הלכת' לא כמר ולא כמר אהא סמכינן דלפעמים אנו מתפללין תפלת המנחה אחר פלג המנחה **כרבנן דאמרי תפלת המנחה עד הערב ולפעמי' אנו מתפללין תפילת ערבית מיד אחר פלג המנחה כרבי יהודה דאמר מפלג המנחה אזל ליה זמן תפלת מנחה ועייל ליה זמן תפלת ערבית** כדפירש"י פ' תפלת השחר והתוס' ריש ברכות בדיבור הראשון והאשירי פ' תפלת השחר כתב משם גאון דמאן דמקדים ומצלי ערבי' תו לא מצי לצלויי מנח' אלא עד פלג המנחה כרבי יהודה דאי איתא דרבי יהודה ליתא לדרבנן ואי איתא לרבנן ליתא לר' יהודה וכן אי צלי תפלת המנחה עד הערב תו לא מצי לאקדומי לתפילת ערבית בפלג המנחה דאי אפשר לו לעשות פעם כרבי יהודה ופעם כרבנן עכ"ל הגאון אמנם אנן סמכינן אהא דכיון דלא איפסקא הלכתא לא כמר ולא כמר דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד כדפרישית לכן מיד אחר י"א שעות חסר רביע יכולין לקרוא ק"ש ולהתפלל ערבית ואם פעמים ימשך מנחה שלא התפללו יכולין להתפלל עד צאת הכוכבים דעבד כרבנן עבד ואף על גב דהתוספות והמרדכי קשה להו התם דנראה כתרי חומרי דסתרי אהדדי ואין לעשות כן אלא כמר כחומרותיו וכקולותיו כדאיתא פ"ק דעירובין ומייתי לה נמי פ"ק דר"ה ובחולין פא"ט כלומר' או כבי' שמאי כקוליהון וכחומריהון או כבית הלל כקוליהון וכחומריהון כדאיתא נמי בעדיות בתוספתא פ"ב ולפ"ז הכא נמי יש לעשות או כרבי יהודה או כרבנן י"ל דסמכינן אהא דכת' המרדכי משם ראבי"ה דסמכינן אדרב דצלי של שבת בע"ש והיה מקבל עליו שבת מבעוד יום וכתב התם משם רבי ברכיה דהא דרב מצלי של שבת בע"ש היינו בשעה ורביע קודם הלילה דהיינו פלג המנחה מהכא משמע בהדיא דיכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ואילך ואנן דעבדינן לפעמי' כרבנן ומתפללים מנח' משם ואילך סמכינן ועבדינן כמר וכמר משום דלא איפסיק הלכתא לא כמר ולא כמר ולפ"ז דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ואם יעשה כרבי יהודה יש לו לסמוך כדרב ואם ימשך שלא התפללו מנחה יכולין להתפלל עד צאת הכוכבים כרבנן ודעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ודכוותא איתא בשבועות שיליה פרק כל הנשבעין אמר רב חמא השתא דלא איתמר הלכתא לא כרב ושמואל ולא כרבי אלעזר האי דיינא דעבד כרב ושמואל עבד דעבד כרבי אלעזר עבד כתבתי מה שמצאתי ומה שנראה לע"ד אני הוא העני בנימין בכה"ר מתתיה ז"ל ה"ה:

שו"ת שאגת אריה (ישנות) סימן יז

מ"מ התייחד לרבנן אבל לדין וודאי קשה דקי"ל בזמן תפלת השחר כר"י דאינו אלא עד ד' שעות וה"ה לתמיד של שחר שאינו קרב אלא ד' שעות לחוד כדאמרי' התם ולגבי תפלת המנחה מסיק הגמ' השתא דלא איתמר הילכתא לא כמר ולא כמר דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד **אלמא מספקא לן בזמן תפלת המנחה וה"ה לזמן הקרבת תמיד של בין הערבי' דהא הא בהא תליא** אי זמנא עד פלג המנחה כר"י או עד הערב כרבנן ומספיקא אמר דעבד כמר עבד. **והרי עיקר ספיקא הוא אי תעשה קאי אשחיטה לחודה או אכל עשיות וא"כ ה"נ איכא לספוקי לדין האי תעשה דתמיד של שחר אי אשחיטה לחודה קאי או על כל עשיות. ואי אמר דאשחיטה קאי ושאר עבודות וזריקת דמו בכלל כשרים נמי אחר זמן שקרוי בקר והא לדין אי אפשר למדרש משנים ליום חלוק את היום כדרשי רבנן דא"כ זמן תמיד ותפלה של שחר הוי עד חצות וע"כ האי שנים ליום דרשינן לה בירוש' התם אליבא דר"י שנים ליום חובה ליום שנים ליום שני פרקליטין ליום כו' וא"כ מספיקא הל"ל נמי דזמן תפלת השחר הוי ע"ח משום דא"ל דהאי תעשה לא קאי אלא אשחיטה לחודה דזמנה עד ד' שעות דהוי בקר לדין דקי"ל כר"י ומ"מ שאר עבודות כשרים לאחר מכאן כדאמרו רבנן גבי תמיד של בה"ע ואפי' אי אמרת נמי דדרשינן לה להאי שנים ליום חלוק את היום שאר עשיות ובקר אשחיטה קאי וכו"ל דלא מיקרי בקר אלא עד ד' שעות אפ"ה הל"ל דתפלת השחר הוי עד חצות כמו זריקת דם תמיד של שחר משום דמהאי סברא גופה דמספקא לן האי תעשה אהייא קאי אי אשחיטה לחודה או אכל עבודות אמר גבי תפלת המנחה דעבד כמר עבד. **ה"נ מהאי טעמא גופיה י"ל נמי גבי תפלה של שחר דעבד כמר עבד.** וי"ל דאע"ג דתעשה דגבי תמיד של בין הערבים דרשי רבנן על עשייה של שחיטה לחודה ולא על שאר עבודות היינו משום דילפי רבנן האי תעשה שנא' גבי בין הערבים שנא' ואת הכבש השני תעשה בין הערבים מתעשה דפסח שנאמ' אצל בין הערבים אבל תעשה דתמיד של שחר אין ללמוד מפסח אלא תעשה דידיה אכל עשיות קאי שיהו נעשין בזמן הנקרא בקר כמו תעשה דאצל שאר קדשים דאכל עשיות קאי כדאמרי' בפ"ק דזבחים וכמשכ"ל. **והא דלא מקשינן תמיד של שחר לשל בין הערבים אליבא דרבנן דהא תרווייהו גבי הדדי כתיבי ונימא מה תעשה דשל בין הערבים לא קאי אלא אשחיטה לחוד' ה"נ של שחר לא קאי אלא אשחיטה לחוד' שתעשה בזמן שקרוי בקר ולא לאחר מכאן אבל שאר עבודות אפי' לאחר מכאן. וי"ל דא"כ דמילפי ילפי להו מהדדי בהא מילתא תעשה תעשה ל"ל ה"ל לקרא למיכתב חד תעשה לתרווייהו את הכבש האחד תעשה בבקר ואת הכבש השני בין הערבים ומדהדר כתב רחמנא לתעשה פעם שניה גבי בין הערבים ש"מ דהאי תעשה לחוד והאי תעשה לחוד של שחר אכלהו עשיות קאי שאין כשרים אלא בבקר. ותעשה דבין הערבים אשחיטה לחודה כדאשכחן לתעשה בין הערבים דגבי פסח:****

שו"ת משנה הלכות חלק ו סימן מט

עוד להנ"ל

(ב) והא דקי"ל דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד היינו טעמא דכיון דלא איפסיקא הלכתא לא כחכמים ולא כר' יהודה הרוצה לעשות כר"י עושה או כחכמים עושה ואמנא בש"ע מבואר דדוקא פעם אחת בחייו יכול לבחור היאך רצונו להתנהג אבל אחר שבחר לו כאחד מהם אין לשנות בכל יום עיין ש"ע ח"א סי' רל"ג ובמ"ב שם וכן נראה דעת הרבה אחרונים **אמנא שיטת המאירי במס' ברכות פ"ד דביום אחד הוא דאין ראוי להתפלל מנחה וערבית באופן דסתרי אהדדי אבל מיום ליום אין לחוש ואין כאן משום תרתי דסתרי אהדדי דברבנן לא חיישינן כלל וזה כב' שבילין א' טמא וא' טהור וכו' דבזה אחר זה שניהם טהורים ומ"מ דוקא לתפלה אבל לק"ש לא יקרא ע"ש והביאו המחזיק ברכה וכו"כ במו"ק להג' יעב"ץ ז"ל **ופוק חזי מאי עמא דבר אשר כמדומה אין מקפידין בזה והמחמיר תבא עליו ברכה.****

תשובות והנהגות כרך ב סימן סט**שאלה: להתפלל מעריב בע"ש בעוד יום כשמתפלל מנחה אחר פלג המנחה**

בברכות (כה א) איתא דרב צלי של שבת בע"ש בעוד יום, ש"מ הלכה כרבי יודא דמפלג המנחה מתפללין כל ערב מעריב, אדרבה מדרב הונא ורבנן לא מצלי עד אורתא ש"מ אין הלכה כר' יודא וכו' דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד, ותמה במ"א רס"ז היאך אנו נוהגין תרתי דסתרי להתפלל מנחה אחרי פלג המנחה ומעריב לפני לילה שאינו לא כרבי יודא ולא כרבנן.

ונראה בזה ע"פ מה שפירשתי שיטת רש"י ריש ברכות (ב. ד"ה עד סוף) שמתפללין בעוד יום ואין ממתנינים לצאת הכוכבים ותמהו התוס' היאך מתפללין מנחה ומעריב אחרי פלג המנחה תרתי דסתרי, **ואמרת ליישב דגם לרש"י י"ל שלא הקדימו מעריב לפני השקיעה, אלא התפללו אחר שקיעה אלא שלא המתינו לצאת הכוכבים, דס"ל שתפלת ערבית אין לה קבע, רק בזמן מנחה אין להתפלל, אבל משקיעה עברה זמן מנחה, [עיין במ"ב סימן רל"ג בשעה צ"ס סק"י] ומאז מתפללין מעריב גם לרבנן, וא"ש שלשיטת רש"י העיקר לא להתפלל מעריב בזמן שמותר להתפלל מנחה ואם כן אחרי השקיעה לרש"י עברה זמן מנחה ומותר כבר אז להתפלל תפלת מעריב.**

ולפי זה נהגו להתפלל מנחה לפני השקיעה ומעריב לאחר השקיעה שיגיעו הביתה לפני לילה, ואין חשש שזהו תרתי דסתרי, שגם לרבנן מתפללין מעריב אחרי השקיעה שעברה זמן מנחה, ומה שמוכיח מרב שהלכה כרבי יודא, היינו כדמוכח מלשון הגמרא שמדויק שהתפלל בעוד יום, והיינו גם קודם שקיעה וזהו כרבי יודא, אבל אחרי שקיעה מועיל לכ"ע גם בחול וכ"ש בע"ש נוהגין כוותיה משום מצות תוספות שבת ולהקדים הקידוש בכניסתו, ורש"י שם נדחק לענין ק"ש היאך יוצאין ופירש שיוצאין בק"ש שעל המטה, וכוונתו נראה שאין לגזור לא להתפלל מעריב מבעוד יום שמא ישכח לומר עוד הפעם ק"ש, שע"כ

אומר ק"ש שעל המטה ונזכר לכוון לקיים המ"ע וא"ש, ומדברי רש"י ומנהג הקהלות יסוד גדול למנהג הגר"א לא להתפלל מנחה אחרי השקיעה. וע"ע בדברינו בח"א סימן פ"ה.

ונראה עוד ליישב המנהג להתפלל מעריב בע"ש אחרי פלג המנחה גם קודם השקיעה דהוא כדעת הרמב"ם שפירש בפ"ג דתפלה (ה"ז) "ויש לו להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת בע"ש קודם שתשקע החמה וכן יתפלל ערבית של מוצאי שבת בשבת לפי שתפלת ערבית רשות אין מדקדקין בזמנה ובלבד שיקרא ק"ש בזמנה אחר צאת הכוכבים" הרי שהרמב"ם מתיר להקדים בע"ש גם קודם השקיעה מחמת שאינו אלא רשות, וכוונתו נראה שבעצם גם בחול מותר, רק בשבת יש בזה צורך להקדים משום מצות תוספות שבת התירו, ואף לשיטת הרמב"ם שאין דין תוספות שבת כלל מ"מ יכול לקדש סמוך לכניסתו והרי הוא כזריזין לקיים מצות קידוש שבת בתפלה, ע"ע במ"ש בח"א סימן פ"ז, משא"כ בחול כיון שצריך להמתין לצאת הכוכבים לק"ש ראוי לאחר, ובשבת שיש צורך משום מצות תוספת שבת, או במו"ש אם מקדימין מעריב מבעו"י היינו דוקא במקום צורך, מותר לכתחילה מפני שזהו רשות לא מדקדקין בזמנה, והיינו אפילו התפלל מנחה אחרי פלג המנחה מותר, שערבית רשות, רק צ"ל לדעתו שלרוב דכוותיה דס"ל כרבנן דאחר פלג המנחה לא נקרא "ערב" כלל לא ראוי להקל מפני שבת, ולבטל ק"ש בברכותיה, וס"ל דלרבנן דאסור להתפלל ערבית אחר פלג המנחה דאינו ערב לא מקילין להקדים תפלת ערבית, ורק לדידן דקיי"ל דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד, כיון דתפלת ערבית רשות עבדין אף דמיחזי כתרתי דסתי, וצ"ב.

ולפי דברינו אם מתפלל מעריב אחרי השקיעה יש לנו שיטת רש"י לסמוך עלה, וכבר סמכו עליו מזמן הקדמונים בחול וכ"ש בשבת, אבל גם לפני השקיעה לרמב"ם בע"ש מדינא מותר שאין מדקדקין במעריב בזמנה, רק בע"ש התירו מפני צורך להקדים קבלת שבת בציבור, אבל כשאפשר כדאי להחמיר ולא תהא תרתי דסתי ויתפלל מנחה לפני פלג המנחה, וכ"ש לדעת הגר"א ראוי לדידן גם בע"ש להתפלל בלילה.

ולמעשה נאה הדבר ויאה להתפלל בע"ש עכ"פ שמונה עשרה דערבית אחרי השקיעה, ובפרט כשהתפלל מנחה אחרי פלג המנחה, אבל גם כשמתפלל מנחה לפני השקיעה ומעריב לפני השקיעה וסתי, יש סמך להקל בע"ש, ומיהו ליחידים כדאי להחמיר בזה, וכ"ש לדעת הקדוש האריז"ל והגר"א זצ"ל יש להתפלל מעריב בזמנה גם בע"ש (וב"מעשה רב" מפורש שאפילו בע"ש ראוי להתפלל ביחידות כדי להתפלל בזמנה אחר צאה"כ).

לפיכך דקדקתי בציבור שלנו אף לאלו שלא מתפללין מעריב בע"ש כזמנה, שישתדלו להתפלל מעריב עכ"פ אחרי השקיעה, שגם לרבנן שזמן מעריב אינו מפלג המנחה, יש לומר שמבערב דהיינו השקיעה עברה זמן מנחה ומותר כבר להתפלל מעריב כשיש לזה צורך, וק"ש יוצאין בק"ש שעל המטה (ומיהו לקדש ולאכול מחצי שעה לפני צאת הכוכבים הי"ל לאסור שמא ימשך בסעודה וישכח לקרוא ק"ש, וצ"ל שסומכין שכיון שיוצאין בק"ש שעל המטה אין לחשוש שישכח).

ומיהו בשעת הדחק והיינו כשהציבור דוחקים לגמור מוקדם, יכולים להתפלל מנחה לפני פלג ומעריב לאחר פלג, ויזהיר את אשתו לא להדליק קודם פלג, שגם בדיעבד אין יוצאין אז מצות הדלקת נרות שבת, וכדאי שלא תדליק לאחר שהתפלל מעריב, שהאשה טפלה לו וכבר חל שבת גם לה בתפלה שלו, וגם בבית הכנסת שלנו בעיה"ק נהגו להקל כן במנין שמקדימין ולא מחינו בידם.

ומיהו לענין קידוש אף שיוצאין בעוד יום וכמבואר בגמרא ברכות (כז ב) צ"ע טובא אם יוצאין המ"ע כבר מפלג המנחה, וברמב"ם פכ"ט הי"א דשבת מביא שיוצאין בכניסתו וקודם לשעה זו כמעט ע"ש, ופלג המנחה למיקילין הוא שעה ורבע קודם שקיעה, ועיין במרדכי פ"ב דמגילה בשם הרב טוביה מווינא שמיקל ודבריו צ"ע טובא, ומיהו מצינו בקדמונים שהקילו להקדים טובא גם קידוש, ובמקום שאין המנהג להקל צ"ע להקל במ"ע דאורייתא, ולע"ד נאה הדבר לומר ביום "זכור את יום השבת לקדשו" ולכוין לשם קידוש, ואז מה"ת יצא גם בזה כשמכוון לכך.

ובזה יתיישב מה שנהגו בקידושא רבא דש"ק שחרית להקדים זכור את יום השבת לקדשו ובמק"א הבאתי שהגר"ח מבריסק זצ"ל פקפק בזה, שמדמין שזהו הקידוש ובורא פרי הגפן כברכת נהנין בעלמא ואינו יוצא כלל, ודייק ברמב"ם כ"ט דשבת (ה"י) שביום מברך בורא פרי הגפן לבד, דייק לבד מטעם שהבאנו, ולדברינו יש ליישב שאומרים זכור את יום השבת לקדשו, ויש מצוה קיומית כל פעם שמקדש ולכן מברך מקדש השבת בכל תפלה, וגם אם לא יצא אתמול יוצא עכשיו ידי קידוש, וא"ש מנהג ישראל לומר כן.